

НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Петрова О. В., Філоненко А. М.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті з'ясовано суть, джерела виникнення та основні функції неологізмів італійської мови. Шляхи їх утворення, новітні тенденції у розвитку італійської літературної мови розглядаються на прикладі італійських періодичних видань. Автором охарактеризовано неологічні процеси в межах італійської термінології, і доведено, що основними рисами процесів термінотворення для позначення нових понять є: активізація префіксального способу та словоскладання, а також пожвавлення процесу запозичення іншомовних термінів. Досліджено основні способи та проблеми перекладу неологізмів. Особлива увага приділяється типовим помилкам при їх перекладі.

Ключові слова: неологізми, лексичні інновації, префіксоїди, терміноодиниця, словотворчі форманти, терміни-композиції, калька-переклад, афіксація, експресія, персуазія, контекстуальні зміни, описовий переклад, приблизний переклад, транслітерація, транскрипція, калькування.

The article reveals the nature, origin, source and the main functions of neologisms in the Italian language. Ways of their creation and new trends in Italian literary language development are considered on the example of Italian periodicals. The author describes the processes of creation of neologisms within Italian terminology, and proves that the key features of the processes of creating terms to describe new concepts are: activation of prefixal way, compounding, and foreign terms borrowing process. Basic methods and problem of neologisms translation are studied. Particular attention is paid to typical errors in their translation.

Keywords: neologisms, lexical innovation, prefixoids, term, derivational formants, terms-composites, tracing, affixes, expression, persuasion, contextual changes, descriptive translation, approximate translation, transliteration, transcription, loan translation.

Неологізми – це слова, словосполучення, фразеологізми, окремі їхні значення, що з'явилися на певному етапі розвитку мови для позначення нових реалій і понять, актуалізація яких зумовлена соціальними і територіальними чинниками функціонування літературної мови, а також okazіоналізми (індивідуально-авторські новації), використані одноразово в мовній практиці певного автора, видання, редакції чи в конкретному тексті.

Поява неологізмів в італійській мові – цілком закономірне явище. Потреба в нових словах зумовлюється, насамперед, позамовними чинниками, зокрема соціальними і політичними змінами в суспільстві. Ця тема є надзвичайно **актуальною**, адже неологізми виникають у мові весь час і не лише в галузі суспільно-політичної лексики. Це й нові терміни науки, літератури, мистецтва, це й виробничо-технічна лексика, пов'язана з розвитком народного господарства, лексика, пов'язана з новими досягненнями в розвитку військової справи та військово-стратегічної науки, слова, що називають нові поняття, які виникають у галузі культурно-побутового обслуговування. Крім того, склад неологізмів італійської мови поповнюється за рахунок слів іншомовного походження, які позначають науково-технічні терміни, найрізноманітніші предмети виробництва.

Основною функцією неологізмів в італійській мові є її збагачення.

З одного боку, неологізми слугують для номінації нових чи ще не названих понять, реалій, а з другого – для заміни попередніх найменувань новими, зумовленої різними чинниками – тенденцією до мовної економії, уніфікації номінативних моделей, виразнішого, точнішого найменування, експресивно-стилістичного оновлення, з причин соціально-політичного, пуристичного, евфемістичного характеру та інших.

Мовна практика засвідчує, що певне оновлення та стилістичне забарвлення відіграють у сучасній італійській літературній мові роль головного чинника сприйняття лексичних інновацій, поширення, апробації та узвичаєння їх у масовій свідомості читачів. Лексичні зміни у словниковому складі сучасної італійської мови викликають занепокоєння деяких італійських дослідників, які стверджують, що окремі вирази та новотвори проникають у свідомість мовця та в повсякденну мову одночасно збіднюючи і збагачуючи її [2, с. 274–277].

Функціонування нової термінології набуває особливого значення саме зараз, у період поглиблення інтеграції країн і міжнародних економічних зв'язків. Лексичний склад, розширення й ускладнення терміносистеми італійської мови віддзеркалює прогресивний розвиток суспільства, вплив сучасних процесів глобалізації, інтеграції, регіоналізації та посилення міжкультурної взаємодії. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть сфера економіки виявилася одним із головних “постачальників” неологізмів до італійської мови у зв'язку з новими тенденціями й напрямками соціально-економічного розвитку.

Неологічні процеси в межах італійської термінології спричинено взаємодією чинників внутрішнього та зовнішнього характеру. Упродовж останнього десятиріччя основними рисами процесів термінотворення для позначення нових понять є активізація префіксального способу та словоскладання, а також поживлення процесу запозичення іншомовних термінів.

Сучасний етап науково-технічного прогресу вніс певні зміни в систему словотворчих засобів, зумовив використання нових дериваційних елементів: префіксоїдів *caro-*, *turbo-*, *pseudo-*, *psico-*, *toto-*, *bio-*, *eco-* та *geo-*, які вперше використовуються для створення терміноодиниць. Виявляють традиційно високу продуктивність і складні слова, утворені за моделлю V + N. Такі неологізми утворено за допомогою таких віддіслівних основ: *acchiappa-*, *attira-*, *blocca-*, *cambia-*, *ruba-*, *salva-*, *sbanca-*, *spalma-*, *spilla-*, *taglia-*. На структурному рівні найпродуктивнішою є модель N + N. Спостерігається активна тенденція до використання словотворчих формантів за іншомовним зразком у творенні італійських термінів-комполітів, наприклад, з англійської: *baby*, *bond*, *leader*, *mix*, *record*, *business*, *boom*, *shopping*, *manager*. Показовою тенденцією італійської мови виступає виникнення численних неологізмів, що віддзеркалюють труднощі та нестабільність, які спостерігаються в економічній ситуації сучасної Італії. Словотворчими формантами цієї групи термінів є: *allarme*, *emergenza*, *mala*. Центрами інноваційних процесів останніх років є такі ключові поняття, як: *banca*, *contratto*, *dipendente*, *fondo*, *lavoro*, *provvedimento*, *riforma*, *tassa*. Ядром багатьох лексичних і фразеологічних інновацій для позначення реалій останніх років виступають такі лексеми, як: *fantasma*, *simbolo*, *effetto*, *fanta*, *monte*, *uomo*, *bons*.

Велика група нових слів утворена за допомогою суфікса *-poli* для позначення різного роду скандалів: *tangentopoli* (скандал з хабарами), *assentopoli* (скандальні прогули на роботі), *universitopoli* (скандал купівлі–продажу екзаменів). У статті “Неологізми, італійці говорять в інтернеті” аналізуються неологізми, які зареєстровані лінгвістом падуанського університету Мікеле Кортеллаццо “Список нової лексики”. У цьому списку 150 нових слів, які з'явилися протягом 1995 року. Цікаво відмітити слова, які прийшли з Інтернету: *navigare* (подорожувати), *cyberspazio* (кібер-космос), *sito* (сайт); із політичної мови: *inciucio* (компроміс), *cespuglio* (маленька партія), *buonista* (добряк), *rifondarolo* < *Rifondazione comunista* (активіст партії комуністів); від імені Сильвіо Берлусконі народилися слова: *berluscones* (берлусконці), *berlusconizzarsi* (оберлусконитися), *polista* (активіст полюсу правих сил). Із слів, які включені до цього списку, до нашого часу дійшли *palestrato* (накачаний у спортзалі), *graffitaro* (хто любить писати і малювати на стінах) та інші.

З'ясуємо, які слова оновили італійську мову у 2004 році: *bandana* [5] (бандана), *delocalizzazione* (переміщення виробництва в іншу країну), *exitstrategy* (стратегія виходу американців з Іраку), *zapaterismo* > *Zapatero* (запатеїзм, від імені іспанського прем'єр-міністра).

У значній частині складних неологізмів як перша частина використовуються італійські слова *bio-*, *euro-*, *tele-*, або англійські *baby-*, *cyber-*, *e-*, *info-*, *net-*, *sexu-*, *web-*. Наприклад, *baby-pensionato* (той, хто вийшов на пенсію до 50 років), *baby-sitter* (няня), *bioagricoltura* (біологічне сільськогосподарське виробництво), *biochip* (чип з органічним матеріалом), *euro-zona* (єврозона), *e-book* (портативний комп'ютер), *informatico* (спеціаліст з інформатики), *netcompany* (компанія Інтернет).

Є багато складних слів, де як друга частина використовуються англійські слова *boom*, *killer*, *record*, наприклад: *vendite-boom* (торговий бум), *bio-boom* (бум біопродуктів), *bacteriokiller* (бактерія-вбивця), *nebbiakiller* (туман-вбивця), *influenzarecord* (рекордна участь у виборах), *follarecord* (величезний натовп) та інші.

Багатозначні словосполучення з прикметниками *digitale* (цифровий), *dipendente* (залежний), *elettronico* (електронний), *etico* (етичний), *intelligente* (розумний), *selvaggio* (дикий) та з іменниками без прийменника: *sprazzatura* (сміття, відходи), *tvspazzatura* (халтурне телебачення), *lutasa* (равлик) – *trenolutasa* (повільний потяг).

Надзвичайно продуктивною є модель словосполучень дієслово + іменник: *ammazzare* > *ammazzacultura* (вбивця / вбивство культури), *bloccare* > *bloccasterzo* (противикрадний пристрій), *coprire* > *coprisedile* (чохол сидіння), *mangiare* > *mangianastri* (касетний магнітофон), *portare* > *portalettere* (листоноша), *salvare* > *salvagente* (рятувальний круг), *spaccare* > *spaccalegna* (дроворуб), *tagliare* > *tagliaboschi* (лісоруб).

Деякі неологізми викликають протест пуристів, наприклад, слово *paninoteca* (за моделлю *biblioteca*, *cineteca*), а слово *discoteca* спокійно ввійшло в мову і прижилося. Часто неологізм-терміни входять у мову в кількох варіантах: так із словосполучень *polverifini*, *polverisottili*, *polverikiller*, *polverisospese*, саме *polverisottili* має більш частотне використання.

Ще один приклад синонімічних словосполучень: *fascicolodifabbricato*, *librettodelfabbricato*, *librettocasa*. Цікавою є поява синонімії англійського слова поруч із суто італійською калькою *librodigitale*, *libroelettronico* (цифрова книга).

Велику частину неологізмів становлять кальки-переклади словосполучень: *aiutoumanitario*, *bollaspesulative*, *commercioelettronico*, *dolcemorte*, *finanzaetica*, *fuocoamico*, *geneticamentemodificato*, *guerrapreventive*, *inquinamentozero*, *paeseceanaglia*, *pilloladelgiornodopo* та інші.

Цікавим є явище утворення двоскладних слів від скорочень *Tv* (*televisione*) > *tivu*, *tivvu*, *Tg* (*telegiornale*) > *tiggi*, *Ds*. (*Democratici di Sinistra*) > *diesse*.

Слід відзначити також розширення полісемії слова. Наприклад, нові значення старих слів: *campana* – *contenitore per la raccolta differenziata dei rifiuti umani* (ha la forma di campana); *forchetta* – *forbici*, *differenza*; *pianista* – *deputato del Parlamento che vota con le due mani* (per se e per un deputato assente); *tricyclo* – *unione di tre partiti di sinistra*.

Один із найвідоміших італійських журналістів Еудженіо Скальфарі в статті “Коли слова перестали говорити” наводить список слів, які втратили своє початкове значення, стерлися від ужитку, як старі монети, ускладнюючи діалог, спілкування між людьми. Так слово *eros*, яке в розмовній мові вживалося в значенні *любов*, вийшло з ужитку. Слово *trasgressione* (*qualsiasi comportamento che violi una norma morale*) втратило свій зміст, тому що зникли загальноприйняті норми поведінки. Нікого не здивує брита голова з фіолетовим ірокезом, ніхто не оглядається на хлопця з кільцем у носі [3, с. 5–7].

Засоби масової інформації, і зокрема періодична преса, найактивніше реагують на суспільні процеси, віддзеркалюють їх. Вплив мас-медіа дуже великий на громадську свідомість. ЗМІ формують суспільну думку, визначають духовні цінності.

Загальновідомо, що в інформаційній сфері найсильніше виявляються процеси, які характеризують саме життя мовного організму і тут найбільше зосереджені інновації. І це природно, адже однією з основних функцій періодичних видань є інформативність, новизна.

Увага багатьох лінгвістів сьогодні прикута до мови сучасних італійських засобів масової інформації. Адже багатющим джерелом для дослідження новітніх тенденцій у розвитку сучасної літературної мови є мова ЗМІ, і зокрема періодичних видань.

Саме завдяки періодичній пресі частина запозиченої лексики досить швидко освоюється, збагачується похідними утвореннями. Лексичні новації поповнюють загальний жаргон сучасної італійської мови. Розглянемо кілька прикладів:

1) *Calciopoli* – “Кальчополі, корупційний скандал в італійському футболі в 2006 році, пов’язаний зі змовою команд-учасниць двох вищих дивізіонів чемпіонату Італії з футболу Серії А і Серії В”.

“Sono trascorsi dieci anni da quando esplose lo scandalo, ma Calciopoli non finisce mai. – Минуло десять років з того часу, як вибухнув скандал, але Кальчополі ніколи не закінчиться” (Calcio 15/03/2016).

2) *Calmieratore*. Походить від слова “*calmierare*”, що означає встановлювати тверді ціни і перекладається як “встановлювач цін”.

“Un fattore calmieratore dei prezzi, come già segnalato, è sicuramente l’elevata promozionalità. – Як раніше вже зазначалося, фактором встановлювача цін є, безумовно, розповсюджена реклама” (Instore 03/02/2016).

3) *Canzonettaro* – “поціновувач пісень” або ж іншими словами “той, хто пише, виконує і обожнює пісні”.

“Io sono un canzonettaro e ho cercato di comunicare delle sensazioni, come quel certo profumo di Lambrate che è di lì e di nessun altro posto e neppure di un’altra zona di Milano. – Я – поціновувач пісень і намагаюся говорити про сенсації подібні, незмінному запаху Ламbrate, який не можна більше ніде знайти, навіть в Мілані” (La Repubblica 18/06/2015).

4) *Carroccio*. Цей неологізм перекладається як “Карроччо” або “Ліга Норд”.

“Domenica l’assemblea del Carroccio deciderà se uscire dall’alleanza. – У неділю асамблея Ліги Норд вирішуватиме, чи виходити з альянсу” (La Repubblica 06/11/2003).

5) *Dealfabetizzazione* – “Поширення безграмотності”. Утворено від слова “*analfabetismo*”, що означає “безграмотність” з додаванням префікса *de-*. Такий неологізм і в італійській мові з’явився через те, що багато людей, які не вмели ні читати, ні писати, мали великий вплив на інших, і, як результат, безграмотність почала поширюватися.

“Il fenomeno della dealfabetizzazione colpisce in percentuali rilevanti Paesi tra i più svariati del mondo, anche Finlandia, Corea, Giappone, con sistemi di istruzione esemplari. – Явище розповсюдження безграмотності вражає великий відсоток найрізноманітніших країн світу, таких як, Фінляндія, Корея, Японія, які мають зразкові системи освіти” (Corriere della Sera 21/05/2015).

6) *Ecocasa* – “екобудинок, будинок може будуватися з екологічного матеріалу, навіть зі сміття чи бруду”.

“Gli architetti danesi dello studio BIG si sono cimentati nella progettazione di una eco casa per vacanze in cui gli anziani possano trascorrere soggiorni attivi ad avventurosi. – Данські архітектори компанії BIG наважилися на проект екобудинку для відпочинку, де люди похилого віку зможуть активно проводити свій час” (Rinnovabili 06/11/2015).

Отже, проаналізувавши неологізми італійської преси, можна зазначити, що переважна кількість утворюється шляхом сполучення двох слів або ж шляхом афіксації – способом словотворення з використанням суфіксів (*-zione, -mento, -ità, -ismo, -tore / -trice*); *-ante / -ente*) та префіксів (*con-, contro-, de-, dis-, re-, s-, sopra-, stra-, sub-, super-*). Також дуже активним є процес запозичення іншомовних термінів (переважна більшість яких – з англійської мови), що як спосіб поповнення словника італійської мови за продуктивністю посідає четверте місце.

Робота перекладача надзвичайно відповідальна. Адже від його професіоналізму залежить доля людей, сприятливий результат переговорів. Мова постійно поповнюється новими словами.

Знаючи структурно-семантичні характеристики та вивчивши перекладацький аспект неологізмів, перекладач зможе стати професіоналом у своїй справі, йти в ногу з часом, вільно володіти новими термінами.

Перекладаючи, іноді буває важко знайти відповідні слова в іншій мові через те, що соціокультурні та історичні умови життя народу, мовою якого здійснюється переклад, не потребували певного слова. Це стосується передусім перекладу неологізмів, які вживаються для номінації певних предметів та концептів, наприклад, у сферах техніки, науки, політики або з метою експресії чи персуасії повідомлення [1, с. 45]. Особливістю саме неологізмів є те, що вони здебільшого не фіксуються словниками. Та й саме визначення неологізму є відносним, оскільки тимчасові утворення в мові часто бувають ще й оказіональними. Під час перекладу в окремих випадках доводиться застосовувати контекстуальні заміни чи описовий переклад.

У перекладі неологізмів, до яких належить фонові лексика, тобто та, яка відрізняється в мові оригіналу і мові перекладу лексичним фоном (значення слів різняться семантичними варіантами), використовується приблизний переклад. Це свідчить, що під час перекладу зберігається основне значення слова, проте в мові мети слово відрізняється від мови оригіналу лексичним фоном. Спосіб транслітерації або транскрипції слід використовувати якомога обережніше при перекладі, адже саме він призводить як до втрати цінності слова в мові мети так і до існування в мові кількох перекладів одного і того ж слова, що є небажаним (*алетро, композитор, піаніно, соната, тенор, арія, віолончель*). Калькування – це спосіб перекладу, який найчастіше застосовується під час перекладу еквівалентних понять у двох мовах або для називання поняття, яке нещодавно з'явилося в мові.

Типовими помилками в перекладі є пропуск справжніх неологізмів, заміна одного іншим, коментування неістотних ознак. Вагомий вплив на адекватну передачу прагматичного значення неологізму має особистість перекладача, його фаховий рівень, вікові характеристики тощо. Процес перекладу прагматичного значення лексичних новоутворень передбачає взаємодію трьох типів компонента значення слова, який охоплює прагматичний компонент адресанта, адресата та перекладача. Прагматичного ефекту можна досягнути за умови взаємодії зазначених типів прагматичного значення [4].

Можна впевнено сказати, що неологізми виникали і будуть надалі виникати в будь-якій мові, а італійська – не виняток. Людина розвивається, а тому і розвивається мова, якою вона спілкується, яку використовує в роботі та побуті. Виникнення нових технічних засобів, перебіг змін у суспільстві, розвиток тієї чи іншої нації завжди буде поштовхом для запозичень або виникнення нових слів та термінів у мові. Засоби масової інформації якнайкраще віддзеркалюють ці процеси, використовуючи чи не найпершими нову лексику. Очевидно, що мова газет та журналів відбиває загальну тенденцію розмовної мови, поширення в ній жаргонних, просторічних слів. Із молодіжного жаргону також потрапляють у мову періодики слова та словосполучення, що використовуються й надалі, стаючи широкимживаними.

Література

1. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.
2. Яковенко О. І. Дослідження проблеми визначення поняття “термін” / О. І. Яковенко // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : Вид. Дім Дмитра Бураго, 2004. – Вип. 14, 263н. 2. – 301 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

3. Кучера Бози Л. В. Итальянско-русский культурологический словарь. – СПб. : КАРО, 2005. – 400 с.
4. <http://www.studfiles.ru/preview/4512414/>